

Szirányi János

A Rádió és zenekara

Az európai zenetörténet sajátos teremtménye a szimfonikus zenekar. Úgy is, mint a majd félezer éves zenei fejlődés szüntelenül gazdagodó hangszköze és egyúttal ihlető ereje, de úgy is, mint minden alkotói korszak legmeghatározóbb letéteményese, megkerülhetetlen tükre. Az orgona uralkodó évszázadai után a 18. század derekától bizonyos, hogy a legegységesebb zenei megszólalás már megkerülhetetlenül a szimfonikus zenekaroké, rendre új és új távlatokat nyitva zenei műfajoknak, kifejezéseknek, az emberi lélek megannyi rezdülése megjelenítésének. Vannak (és értelemszerűen lesznek is) hatalmas alkotók, akik utolérhetetlen természetességgel és harmonikus könnyedséggel játszanak rajta, s vannak zsenik, akik vízióikat megjelenítve már-már szétfeszítik harmóniai, akusztikai, sőt technikai lehetőségeit is, hogy aztán később, újabb zenei ízléssel, tudással és előadói talentummal ismét csak a legtermészetesebb hangszernek hallhassuk a nagybetűs Zenekart. Mindenhol, mindenkor és minden műfajban. S mert ebbe a sodró és rohamosan bővülő egyetemes zenei kultúrába, mint valami vízvázalasztó lépett be a 20. század elején a rádiózás technikai, de még inkább határtalan távlatokat nyitó szellemi világa – a zenekari fejlődés útjai is visszavonhatatlanul vettek új irányt. Mert tagadhatatlan tény, hogy a hangrögzítés és hangtovábbítás találmánya alapjaiban rengette meg a zenei világot, végérvényesen beépült egész rendszerébe, legbensőbb lelkébe. Mindent megváltoztatott, ami zene és ember, előadó-művészet és társadalom sok ezer éves kapcsolatában addig rejtőzött: a megismételhetőség, a visszajátszás megszüntette a zenei előadás egyszerűségének eladdig mitikus legendáját, örök nyomot hagyott a művészi tudás minden rezdülésén, miközben szinte felfoghatatlan méretűvé tágította a muzsika hallgatásának, megismerhetőségének határait. A rádió intézmények Európa-szerte pillanatok alatt váltak a legnagyobb zenei fogyasztókká, s egyúttal – szükség- és értelemszerűen – megkerülhetetlen „zenegyártó” alkotó műhelyekké.

A rádiózás és zene szimbiózisa máig szétválaszthatatlan, önálló zenei szakmaiságával éppúgy, mint tartalomhordozó képességével, közvetítő erejével. Szinte nincs is olyan rádióprogram, amely mondanivalóját, szolgáltatásait ne valamilyen, jól kiválasztott, megcélzott hallgatóságának „kedves” zenei folyamonn juttatná el. A rádiózás azonban, amellet hogy mérhetetlen „étvágyával” valóságos zenei piacot generált, nemcsak beépült nemzetének, társadalmának zenei közéletébe, hanem egyenesen legfőbb és megkerülhetetlen zenei intézményévé is nemesült. Egyaránt vált a legnagyobb koncertpódiummá, a legjelentősebb mecénássá, a zenekari kultúra sajátos kiterjesztőjévé és nem utolsó sorban a zenei ismeretterjesztés leghatásosabb fórumává. Ezt bizonyítja közel százéves története, és – hitem szerint – máig ez jelenti a média közszolgálati létezésének egyik, ha nem éppen legfőbb ismérvét. Így talán megbocsátható, ha a magyar rádiózenekar megszüle-

tésének és magasra ívelő fejlődésének (sőt jelenlegi, oly méltatlannak látszó) történetét e rendíthetetlen „elfogultsággal” szemlélem és próbálom felvázolni.

Előzmények

Önálló rádiózenekarunk megalapításának dátuma (1943 ősz) majd két évtizeddel későbbre esik, mint a fejlettebb nyugat-európai rádiók zenekari legtöbbször születési napja, másfelől viszont Budapest szinte mindegyik rádiót megelőzte zenekar-közvetítési programjaival. Puskás Tivadar zseniális találmánya ugyanis, a Telefonhírmondó, már 1893 februárjában megszólalt, s a Millennium évétől kezdve, amikor már közel hatezer előfizetővel rendelkezett, esténként rendszeresen adott élő közvetítéseket az Magyar királyi Operaházból. Később közvetlen kapcsolatot építettek ki az új Zeneakadémiával, a Nemzeti és a Király Színházakkal, s nem utolsósorban jó néhány budapesti kávéházzal, étteremmel – rendszeresen közvetítve teljes operafelvonásokat, filharmonikus hangversenyeket vagy éppen katona- és cigányzenekari programokat. A vételi hálózatok rohamos fejlődésének köszönhetően Magyarországon szinte elsőként ismerkedhetett meg a hallgatóság az élő zenei, legtöbbször zenekari hangverseny-közvetítések élményével. S bár a Telefonhírmondó szolgáltatásának még a 30-as évek derekán is közel tízezer előfizetője volt, 1925-től az „éter” rádiózás itthon is átvette a vezető média szerepét.

A Magyar Rádióban 1925. december 1-jén, este nyolc órakor, a méltató ünnepi beszédek után követően csendült fel az első stúdióhangverseny – kis kamarazenei összeállítás a magyar zene évszázadaiból, régi daloktól Bartók *Allegro Barbaro*jáig. A heti 50 órányi adásidő már ekkor is főként élő zenei adásokból állt, hol a Rákóczi úti kis stúdióból, hol pedig – a rohamosan kiépített vonalakon – a főváros és az ország egyre több helyszínéről. Csak adalékként: 1926. március 3-án már Bartók Béla is szólóestet adott a stúdióban, míg az első „gramofon adás” március 13-án hangzott el. Májusban – igaz nagyon bezúfolódva – egy 34 tagú zenekar tolmácsolta Kacsóh Pongrác *János vitéz*ét, amit pár nappal később Mozart *Színigazgató*jának komplett stúdió-előadása követte, alig egy esztendő múltán pedig nagyszabású zenekari Beethoven-émlékestet rendezett a Rádió a Zeneakadémián és az Operaházban – ekkor már Dohnányi Ernő vezényletével.

1935-ben, a Rádió alapításának 10. évfordulóján tovább érett a saját zenekar szükségességének a gondolata – elkészült a pompás akusztikájú zenekari stúdió, a 6-os (tervezője a későbbi Nobel-díjas Békésy György), rögvest otthont adva az Operaház zenekarának, elsőként Rajter Lajos vezényletével. Szeptemberben aztán a Nemzetközi Liszt-év nyitányaként Budapestre figyelt a világ: a Magyar Rádió Európa-hangversenyét a kontinens és Amerika majd mindegyik jelentős rádióállomása egyenes adásban közvetítette. A zenekart Dohnányi vezényelte, közreműködött Báthy Anna és Bartók Béla – a műsorban felcsendült a *Tasso*, a *Haláltánc*, majd dalok következtek, végül a *XIV. Magyar rapszódia* zárta az estet.

Döntő jelentőségű, hogy nagyszerű muzsikusok irányították a zenei programokat: elsőként Kern Aurél, majd 1931-től Dohnányi Ernő – megnyerve a hazai előadóművészi élet színe-javát, és bemutatva a magyar zene romantikus alkotásait éppúgy, mint az új hangját kereső fiatal zeneszerző nemzedék legfrissebb termését. Szinte valószínűtlenül nagy a mindennapi élő adásokban pár esztendő alatt foglalkoztatott muzsikusok száma, a legjelentősebb művészekről a szórakoztató zenei műfajok képviselőiig, szimfonikus zenekarainktól, hivatásos kórusainktól és öntevékeny dalárdáinktól a legkülönfélébb kama-

raegyütteseken át a divatos szalonzenekarokig. Így az Operaház 66 tagja mellett fellépett közel 120 magánénekes, 90 zongoraművész – köztük a legelismertebbek (pl. Bartók, Dohnányi, Stefániai Imre, Kentner Lajos, Kabos Ilonka, Székely Arnold) éppúgy, mint a jövő tehetségei (Farnadi Edit, Fischer Annie, Földes Andor, Ungár Imre) –, közel hetven hegedűművész, több mint húsz csellista, tucatnyi vonósnégyes, kamarazenei együttes, valamint a legkülönbözőbb hangszerek szólistái. Mindemellett óriásivá nőtt a napi műsorok saját „zenekar-igénye”, amit 1936-tól jórészt a tipikusan rádióra szakosodott, minden zenei műfajban otthonosan mozgó, remekül képzett (és jó kottaolvasó!) muzsikusból álló Szalonzenekar volt hivatott ellátni, leggyakrabban Bertha István és Polgár Tibor vezetésével. Egyre növekvő létszámban – a harmincas évek végén már kb. 30 főből állt az állandó tagság –, nagyobb műveknél persze sok külső kisegítővel.

Az első alapítás

Ennek a kiváló zenekari magnak felnőtté, azaz igazi – akkor 70 fős – rádiózenekarrá válásához a végső lökést Dohnányi Ernő kezdeményezése adta meg 1943 őszén. A magyar zenekultúra legmagasabb színvonalú képviselőjének szándékával – megszerezve a kormányzati döntéshozók támogatását is – „zenekar alapító” hangverseny-sorozatot indított útjára a Városi Színházban (akkor a Magyar Művelődés Háza), immár a *Rádióélet* (a Magyar Rádió hivatalos műsorújsága) tanúsága szerint is Rádiózenekar néven. Az első hangverseny közvetítése 1943. október 7-én 19 óra 05 perckor kezdődött. Dohnányi Ernő vezényelt, zongorán Károlyi Gyula működött közre. A program Liszt: *Les Preludes*, Chopin: *f-moll zongoraverseny*, Dohnányi: *Szimfonikus percek*, végül Csajkovszkij: *V. szimfónia*. Az újság következő száma már képes beszámolóban méltatta a hangverseny és a zenekar alapítás jelentőségét, a képeken pedig láthatók a zenekar tagjai (közülük többen a háború után is vezető muzsikusi maradtak az együttesnek), Dohnányi ünnepelése, de az is, hogy a bemutatkozót jelenlétével megtisztelte – családjával együtt – Horthy kormányzó is. Dohnányi nem kis meglepetéssel nyilatkozta, hogy a zenekari muzsikusból közel két évtizedes kiváló együttműködése beérett. *„Életre kel a rádió egy régi terve és nagy sikerre hivatott újítása is. Ünnepi külsőségek között, a forró siker jegyében zajlott le a Rádiózenekar nyilvános bemutatkozása.”* Ezzel véglegessé vált, hogy azt a szerteágazó és meghatározó zenei feladatot, amely a Rádió hivatása és kötelessége – beleértve a napi hangversenyeket, az új művek bemutatóit és a harmincas évek végén már elkezdődött hangfelvételi megörökítéseket – immár saját zenekarral tudja ellátni.

A sorozat második koncertjére november 11-én került sor – ekkor Sergio Failoni vezényelt és a világhírű hegedűművész, Martzy Johanna lépett fel. A program lélegzetelállítóan monumentális: Weber *Oberon nyitányát* Beethoven *Hegedűversenye* követte, majd szünet után Richard Strauss *Don Juanja* és Muszorgszkij *Egy kiállítás képeinek* Ravel hangszerelte ciklusa csendült fel, jelezve, hogy nem csak megszületett az új zenekar, de máris képes a legnehezebb zenei feladatok megoldására. A folytatásba azonban beleszólt a történelem. A história 1943 karácsonyán még feljegyzett a zenekarról egy nagyszabású könnyűzenei programot Bertha István, Friedl Frigyes és Vincze Ottó vezényletével, de ezt követően, a '44-es német megszállás miatt már elmaradtak a további fellépések. Mindenesetre – a műsorújság tanúsága szerint – ettől kezdve a Szalonzenekart végleg felváltotta, és gyökeret eresztett a Rádiózenekar elnevezés. A háború zaja viszont egy időre elnyomta a rádiózene hangját, a műsorokban a politika vált uralkodóvá. A zenekar

újrakezdésére jó egy esztendő t kellett várni, hogy aztán fényesen ívelő pályája majd méltón igazolja az alapítók előrettekintő szándékát.

Az újrakezdés

Még javában folytak a harcok a főváros felszabadításáért, amikor 1945. január 25-én a Budapesti Nemzeti Bizottság az alábbi utasítást adta ki: „... ezennel meghatalmazzuk dr. Ortutay Gyulát, hogy a rádió s a Magyar Távirati Iroda vezetését haladéktalanul átvegye, ott a szükséges munkákat elvégeztesse.” A demokratikus újrakezdés lelkesültsége magával ragadta a zenei élet színe-javát is. A Zenei Osztály új vezetője, Lajtha László Ferencsik Jánost és Polgár Tibort kérte fel a zenekar újrászervezésére, de a romeltakarító és újrakezdő munkából – többek között – máris olyan muzsikuskiválóságok vették ki részüket, mint Tátrai Vilmos, Lehel György, Vásárhelyi Zoltán vagy a fiatal hazai zenetudomány jeles „ismeretterjesztői” közül Szabolcsi Bence, Molnár Antal, Bartha Dénes és Várnai Péter.

A Rádió 1945. május 1-jén délben szólalt meg újra: „A demokratikus Magyarország szíve szólal meg a magyar rádió hangjában. Az első igazán szabad május 1-jei ünnepen újból beléptünk a felszabadult Európa nagy kultúrközösségébe.” – mondta Csorba János, Budapest polgármestere. Az emelkedett hangulatot az új Rádiózenekar, Ferencsik János karmesteri intésére, a *Himnusz* és Beethoven *III. Leonóra nyitányának* emlékezetes eljátszásával tette teljessé. Ettől a pillanattól kezdve fergeteges évek, évtizedek következtek a rádió zenei szárnyalásában, a zeneközvetítő és ismeretterjesztő munkában éppúgy, mint zenekarának, s rövidesen életre hívott többi zenei együttesének életében. A vezetés egyértelműen állt ki a zenekar alapvetően fontos, sokoldalú és nélkülözhetetlen rádiós szerepvállalása mellett, pontosan kijelölve legfőbb funkcióit is a műfaji sokoldalúságtól a fiatal muzsikusk felkarolásáig, vagy éppen az új magyar zene bemutatásától a zeneirodalom remekeinek magas színvonalú interpretálásáig. S a heti 2-3 (!) élő zenekari megszólalás mellett elkezdődtek a nagyléptékű rádiós stúdiófelvételek is, a rádió zenei archívumának felépítése.

Már az első esztendők megmutatták, hogy a zenekar páratlanul sokszínű repertoárjában milyen óriási szerep jut az új magyar zene megjelenítésének, és azt, hogy milyen gazdag is ez a Bartók és Kodály utáni zeneszerző generáció jelentős tehetségeiben. Csak ízelítőül néhányan az új vagy éppen újra „felfedezett” szerzőkből: Lajtha László, Szervánszky Endre, Járdányi Pál, Weiner Leó, Kadosa Pál, Ránki György, Jemnitz Sándor, Kósa György vagy a valóságos muzsikusk-polihisztor, Polgár Tibor. Már 1946-tól káprázatos a bemutatkozó vendégkarmesterek és szólisták: Fricssay Ferenc, Lukács Miklós, Somogyi László, Bródy Tamás, Komor Vilmos, Kórodi András; a szólisták közül: Böszörményi Nagy Béla, Kentner Lajos, Gertler Endre, Serly Tibor, vagy Zathureczky Ede. De pompás volt az énekesek választéka is, Báthy Anna, Orosz Júlia, Rösler Endre és Székely Mihály a legkülönbözőbb oratórium- és operakoncerteken szinte mindennapos vendégei lettek a zenekarnak. És – amíg lehetett – jöttek a külföldi művészek is, elsőként említve az Operaházunkhoz szerződött Otto Klemperert, de hallhatta a közönség a zenekar élén Constantin Silvestri, Arthur Bliss, Stockholmból Garaguly Károly fellépését. 1947-ben Ferencsik vezényletével Böszörményi Nagy Béla Magyarországon is bemutatta Bartók *III. zongoraversenyét*, de akkortájt a klasszikusk mellett még bőven lehetett játszani a mikrofon előtt Bruckner, Mahler, Sztravinszkij, sőt Gershwin műveit.

Új együttesek

Az 1948-as politikai „fordulat éve” a Rádiót sem hagyta érintetlenül, elkezdődtek az önkényes tisztogatások, letiltások, átrendeződések (már '47-ben Lajtha Lászlót Kókai Rezső váltotta a Zenei Osztály élén), miközben a lendületes, új zenei együtteseket alapító „lelkessültség” tovább folytatódott. Egy esztendővel később a remek részfűvós Zsoldos-fivérek, Ernő és Imre vezetésével – az egykori Szalonzenekarra emlékeztetően – útjára indult a Táncczenekar, ezt követve Rácz Zsiga és a még alig 25 esztendőes Lakatos Sándor prímások 12 taggal létrehozták a Rádió Népi zenekarát, majd 1950-ben Székely Endre és Heltay László irányításával megalakult az ország első professzionális nagykórusa, a Rádióénekkar. (Unikális történetként: az intézmény művészegyütteseinek sorában – kiszolgálva az egyre kelendőbb rádiószínházi produkciókat – Láthatatlan Színház néven még egy rövid életű saját színtársulatot is alapított!) De az évtized fordulóján voltak változások a zenekar belső életében is: Tátrai Vilmost Ney Tibor és Ország Tivadar váltották a koncertmesteri székben, a vezető karnagy pedig – Ferencsik Jánost és Polgár Tibort követően – 1951-től Somogyi László lett.

Az egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hazai zenei élet újrászerveződésében rádiós funkcióikon túlmutatóan is meghatározó szerepet kaptak és játszottak ezek az együttesek. Kialakult az ország egyenrangúan kezelt, de eltérő típusú feladatokat teljesítő, egymást mintegy kiegészítő három „első osztályú” szimfonikus zenekarának státusza – az Állami Hangversenyzenekar, az Operaház (s hozzá csatlakozóan a Budapesti Filharmoniai Társaság) zenekara, valamint a Rádiózenekar. A magyar kórushagyományokból táplálkozó, de jószerivel öntevékeny szerveződésű Budapesti Kórus mellett itthon is megszületett az első magasan képzett, hivatásos oratórium-kórus. S nagy átjárhatóságuk okán – a Rádiózenekar tagjai szinte minden zenei stílusban otthonosan mozogtak – csak a Rádión belül vált lehetségessé a könnyedebb zenei műfajok – operett, szimfonikus könnyűzene, szórakoztató- és táncczene, jazz, népi zene stb. – bármely változatának igényesen „mikrofonképes” megszólaltatása.

Az ötvenes évek

Az évtized végén aztán, egyre erősödő szovjet zenei befolyás mellett, érlelődött egy súlyos művészetpolitikai fordulat is. Annak rossz és jó oldalával együtt. A zsdanovi szocialista-realista elképzelések durva szelektálást, cenzúrát és alkotói igazodást eredményeztek, különösen az új zene, formalistának bélyegzett repertoárjában – megritkítva még az orosz-szovjet nagyjainak, Prokofjev és Sosztakovics műveit is. Ugyanakkor nagyszerű szólistáik – pl. Ojsztrah, Oborin, majd Richter – bemutatkozása ihlető élményt nyújtottak nemcsak a hallgatóság, hanem a muzsikusok számára is. A személyi kultuszt dicsőítő „kötelező” kantátákon és a szimplifikált stílusú, szocialista divertimento-zenén túl azonban a zenekar számára ezek az évek is a szakmai „erőgyűjtést” és zenei gazdagodást jelentették. Többek között ekkor jött vezényelni Anosov, Rossi, Abendroth és Ancerl, jeles ősbemutatói voltak Ránki Györgynek, Szabó Ferencnek, Szervánszky Endrének és 1952-ben revelációként hatóan a fiatal Sugár Rezső, Hunyadi évfordulóra komponált, nagyszabású *Hősi énekének*. 1951-től – immár kilépve a 6-os stúdióból – rendszeressé váltak a zeneakadémiai fellépések, '52-ben pedig lengyelországi meghívásra lezajlott az első külföldi turné is. Ekkor Somogyi László mellett már alkalmanként Lehel György is dirigálta az együttest. (Ő '47 óta vett részt a Rádió zenei munkájában éveken, mint zenei

főszerkesztő.) Egyértelművé vált, hogy a „stúdiózenekarnak” egyben kiemelkedő tudású „koncertzenekarrá” is kell válnia, hiszen a közönség előtti szakmai megmérettetés mindenkor elételő ereje a zeneművészetnek.

S egy sajátos érdekesség: ez idő tájt a zenekar amolyan „próba-hangszerként” részt vett a Zeneakadémia fiatal karmesterjelöltjeinek vizsgáin – hogy csak megemlítsük Borbély Gyula, Kertész István, Kulka János vagy éppen Szalatsy István és Vavrinecz Béla sikeres bemutatkozását. Aztán '54-ben jött Richter a felejthetetlen Csajkovszkij-tolmácsolásával (vezényelt Komor Vilmos), majd egy évre rá a Bartók-évforduló, végre szabad utat adva legnagyobb alkotásai – pl. a *Cantata Profana*, *A csodálatos mandarin*, *III. zongoraverseny* (ezúttal Fischer Annie tolmácsolásában) – újrafelfedezésének. 1956 zenekari élete is fontos zenei emlékezések, Mozart és Liszt művészetének rádiós megünneplése köré szerveződött – jól bizonyítva, hogy milyen nagy szakmai erő is rejlik abban, hogy a rádiózás egyszerre képes integrálni értékközvetítő, ismeretterjesztő és élő zenei lehetőségeit.

Ezek az évek eredményeztek még egy fontos zenei együttes-alapítást. Felváltva a Rádió gyermekkori feladatait addig – Kodály által is nagyra értékelt színvonalon – ellátó Andor Ilona vezette, de mégis csak külsős iskolai kórust, két fiatal karvezető, Botka Valéria és Csányi László, teljessé téve zenei együtteseinek körét, 1954-55 fordulóján életre hívták a Rádió Gyermekkórusát.

A zenekar „harmadik” korszaka

E vázlatos áttekintésnek nem feladata részletezni és értékelni azokat a politikai eseményeket, amelyek 1956-ban megrázkódtatták a Rádió életét is. Mindaz a tudatos és nagymértékben „zenepárti” szerveződési fejlődés, ami az intézményen belül az 1957-es újrakezdéstől végbement, szinte évtizedekre kijelölte a zenekar fejlődésének magasra ívelő pályáját. A Rádió mindenkor legfelső vezetése, rádió-szakmai érdekből és zene-politikai meggyőződésből egyaránt, a zenei igazgatás hitével és elkötelezettségével támogatva zenei együtteseinek a lehetőségei szerint legmagasabb szintű működtetését. Az újjáalakult Zenei Osztály néhány esztendő alatt főosztállyá növekedve (vezetője Faludi Rezső), szakmai szerkesztőségei mellett nagy önállósággal (titkársággal és nemzetközi kapcsolatokat építő szakemberekkel) rendelkező szervezeteként irányította zenekarnak irodáját (vezetője Vermes István). Az énekkar és gyermekkórus munkáját – talán személyi adottságok okán is – közvetlenebb főosztályi irányításban vezették. Azonban a hangverseny, turné és felvételi terveket mindvégig egységes szerkesztőségi rendben készítették és valósították meg. Somogyi László a forradalom után elhagyta az országot, így '57-ben előbb Bródy Tamás, majd ('89-ben bekövetkezett haláláig) Lehel György lett a zenekar vezető karmestere (1964-től igazgató karnagya). Miután a zenekarnak ezekről az éveiről Boros Attila kitűnő könyvében (*Muzsika és mikrofon*, Zeneműkiadó, Budapest, 1985) szinte minden fontos történést elolvashatunk, a továbbiakban itt már csak néhány kiragadott, véleményem szerint jellemzően meghatározó jelentőségű tényre hívom fel a figyelmet.

1958 tavaszán lezajlott az együttes első nyugat-európai – Párizs, Brüsszel (Világkiállítás) – turnéja, Lehel György és a vendégként társuló Lukács Miklós számára is emlékezetes sikerrel. (Lajtha: *VII. szimfónia*, Bartók: *Két kép*, *Concerto*, *III. zongoraverseny*, *A kékszakállú herceg vára*). A Rádiózenekar következő éveinek munkássága egyben a

magyar zeneszerzés története is: nagy tehetségű szerzők esetenként korszakos jelentőségű alkotásainak sora. Önkényesen válogatva: Szokolay Sándor: *A tűz márciusa*, *Hegedűverseny*; Szöllősy András: *Concerto*; Maros Rudolf: *Öt zenekari darab*; Petrovics Emil: *C'est la guerre*, *Lysistraté*; Lendvay Kamilló: *Hegedűverseny*; Durkó Zsolt: *B-A-C-H epizódok*, *Halotti beszéd*. A későbbi évekből – csak példaként: Balassa Sándor: *Kassák requiem*; Decsényi János: *Öt Csontváry-kép*; Vajda János: *Barabbás*. Megállás nélkül következtek a külföldi turnék, Európa szinte valamennyi országában, az USA-ban három alkalommal, de éppúgy visszatérően Kelet-Ázsiában, Japánban, vagy Dél-Amerikában – szerte az egész világon. Az impresszáriók javaslatára (sajnos?) Budapest Symphony Orchestra néven bevezetett zenekar nemcsak hogy rendre valóságos nemzeti sikereket aratott, hanem bemutatóival mindannyiszor szinte jószolgálati követként öregbítette a magyar zeneszerzés hírét is. Sok zeneszerzőnk éppen a Rádiózenekar jóvoltából tudott nemzetközi elismertséget szerezni. Ugyanakkor megszámlálhatatlan a jeles vendégkarmesterek, szólisták, énekesek sora, akik – gyakran ismétlődő rendszerességgel – felléptek a zenekarral. Nem túlzás állítani, hogy az együttes hívására – ezekben az időkben a hátrókat még nagyon is korlátozó vasfüggöny ellenére – a világ zenei élvonalának szinte minden jelentős művésze megfordult Budapesten (csak a karmesterek közül megemlítve Stokowskit, Abbadót, Barbirollit, Gardellit, Kletzkít vagy Charles Münch-t).

A '70-es évek derekától a zenekar egyre jelentősebb helyet kért magának a hazai koncertéletben, megszokott zeneakadémiai bérleti hangversenyein túl intenzíven keresve a saját rendezési, megjelenési lehetőségeit (Csepeli Munkásotthon, Magyar Nemzeti Galéria, Olasz Kultúrintézet, majd Budapest Kongresszusi Központ, Művészetek Palotája). Nem titkolható, hogy ezt a „küzdelmet” jórészt a kényszer szülte – a Magyar Rádió (talán Európában egyedüliként!) a mai napig nem sikerült felépítenie korszerű, a közönség befogadására is alkalmas nagyzenekari stúdiót.

Végül még valami, ami maradandóan, mintegy a magyar zene krónikájaként fémjelzi a zenekar útját: a sok ezernyi rádiófelvétel és több mint száz lemezfelvétel. Az a nemzeti zenei archívum, amelyet nem lehet eléggé megbecsülni, s amelyre a kortársaknak, de az utódoknak is a legnagyobb féltéssel és értékkel kötelező vigyázniuk.

Utóhangok

A nyolcvanas évek végétől a zenekar irányítási és szakmai útján is – időnként hektikusan – jelentős változások történtek. A rendszerváltás évei – beleértve a „médiaháború” küzdelmeit, a médiatörvény megalkotását, a közmédiumok új státuszának és működésének életbe lépését, s az egész plurális rendszer kialakulását – máig tartóan változtatták meg a rádiózás irányítási rendszerét, szervezetét, gazdasági lehetőségeit és egész közszolgálati filozófiáját. Ebben a folyamatban – úgy tűnik – jelentősen sérült, sőt bizonytalanná vált a zenei együttesek intézményi helyzete.

Lehel György utódlása – Ligeti András igazgató karnagyi kinevezése – egybe esett több rendszerváltó történéssel és következménnyel. Az Országos Filharmónia, a Nemzetközi Koncertiroda és a Hungaroton majdnem-megszűnései okán az önálló hangversenyrendezés mellett az együttesek külföldi menedzselését is saját kézbe kellett venni, miközben folyamatosan csökkentek a lemezkiadási és stúdió felvételi felkérések. Fogyni látszottak a Rádió belüli elkötelezettségek is, '93 elejére belső vezetői viták is rontották az együttesek szakmai és lelki állapotát. A kudarcokból végül Vásáry Tamás főzeneigazgatói

megnyerésével sikerült kirántani a muzsikus testületeket. Strausz Kálmán kórusvezetői és Thész Gabriella önálló gyermekkórus irányítói kinevezésével – néhány esztendőre – mindhárom együttes szakmai fejlődése töretlenül folytatódhatott. Miközben, kiváltképp a részvénytársasági működés és finanszírozás következményeként jól látszottak az előjelek, a média közszolgálati értelmezésének lényeges megváltozása. Eleinte csak az hangzott el, hogy nincs elég pénz az együttesek működtetésére, aztán az is, hogy a közrádió nem lehet „jótékonykodó” mecénás (pl. a magyar zeneszerzés „eltartója”), végül, hogy a zenei együttesek léte tulajdonképpen idegen a rádiózás alapfeladataitól.

A pénzügyi források hiányát a '90-es évek végétől még részben lehetett pótolni az Országgyűlés célzott költségvetési támogatásával, de ez ma már nem akadályozhatja meg azt a szakmai és fenntartói folyamatot, amelynek eredményeként megszűnt az ország legjelentősebb oratóriumkórusa (a leépítések eredményeképpen ugyanis a korábban közel 70 tagú Rádióénekkar ma már csak negyvenvalahány főt számlál), a zenekar fellépései pedig többségükben már csak szakmailag értékelhetetlen üzleti vállalások. Az intézmény vezetése mintha nem hinne a média zenei közszolgálatának jelentőségében, a Rádióknak a magyar zenei élet egészében betöltött hivatásában és kötelezettségeiben, de legfőképp a zenei értékteremtés semmivel nem pótolható fontosságában. Persze valóban igaz, és tudni lehet: magas szellemi értéket teremtő zenei együtteseket tisztán üzleti alapon fenntartani – bár a források és támogatások rendszere nagyon különböző lehet – eddig még talán sehol a világon nem sikerült. Ugyanakkor, amíg egy-egy zenekar, énekkar vagy éppen gyermekkórus szakmailag és erkölcsileg, sőt egész létében igen rövid idő alatt leépíthető, addig nemzeti értékeink majdani újraalapítása és felépítése évtizedek szakmai küzdelmét és befektetői szándékát igényli. Talán a Magyar Rádió esetében is érdemes lenne még újragondolni.